

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 11

Рівне – 2018

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 11

Засновано у 2013 році

Рівне – 2018

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 11

Founded in 2013

Rivne – 2018

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 11 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 214 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи»
включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 р.
та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016 р., № 1222)

Свідectво про державну реєстрацію: Серія KB № 18713-7513 P

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м. Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугасєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 11 від 27 листопада 2018 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

The article deals with the theoretical analysis of age crises from birth to adolescence as regular stages of mental development of the child's personality. The chronological limits of age crises are determined. The classification of signs, symptoms and typology of age crises is carried out. It is noted that age crises make constructive neoplasms in the structure of the individual with a help of which a personality receives a new experience, which is divided into internal or subjective and social (external) or objective. The study of the psychological patterns of personality's age crises (symptoms, features of development, major neoplasms) will allow to develop general principles and individual strategies for psychological support of the child's personality during the periods of crises. It is one of the essential reasons that causes the need to develop a general psychological concept of age crises of personality development.

Key words: critical periods, stable periods, an age crisis, a newborn crisis, a recovery complex, 3 years old crisis, 6-7 years old crisis, a teenage crisis, an adolescence crisis.

УДК 159.922

Н. З. ДЕРЕВ'ЯНКО

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті здійснено аналіз соціальних та психологічних особливостей просоціальної поведінки у підлітковому віці. Розкрито тлумачення просоціальної поведінки у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Визначено відмінності просоціальної та альтруїстичної поведінки. Здійснено огляд теорій альтруїстичної поведінки. Охарактеризовано особливості особистості підліткового періоду життя, висвітлено соціальні й психологічні особливості підлітка в складних умовах сучасного соціуму. Визначено, що просоціальна спрямованість поведінки підлітків має неоднозначний та дискусійний характер, оскільки перебуває у стадії формування, а досліджуваний вік є сенситивним для розвитку просоціальності.

Ключові слова: альтруїзм, просоціальність, просоціальна поведінка, підліток, підлітковий вік, соціальні особливості, психологічні особливості, соціум.

В статье осуществлен анализ социальных и психологических особенностей просоциального поведения в подростковом возрасте. Раскрыто толкование просоциального поведения в трудах отечественных и зарубежных исследователей. Определены различия просоциального и альтруистического поведения. Осуществлен обзор теорий альтруистического поведения. Охарактеризованы особенности личности подросткового периода жизни, раскрыты социальные и психологические особенности подростка в сложных условиях современного социума. Определено, что просоциальная направленность поведения подростков имеет неоднозначный и дискуссионный характер, поскольку находится в стадии формирования, а исследуемый возрастной период является сенситивным для развития просоциальности.

Ключевые слова: альтруизм, просоциальность, просоциальное поведение, подросток, подростковый возраст, социальные особенности, психологические особенности, социум.

Постановка проблеми. Питання морально-етичної поведінки, позитивної міжособистісної взаємодії є одним з актуальних тем сучасних досліджень у галузі психології, педагогіки та соціології. Дії людини на благо інших трактуються як феномен просоціальної поведінки. Нині проблема дослідження зазначеного феномену є значущою у зв'язку із соціально-економічними перетвореннями суспільства, науково-технічним прогресом, зміною морально-етичних цінностей та норм поведінки. Зазначені перетворення трансформують не лише саме поняття просоціальної поведінки, але й психологічний портрет особистості сучасної дитини-підлітка. Сучасна особистість підліткового віку значно відрізняється від своїх однолітків минулих поколінь. Тому визначення особливостей просоціальної поведінки дітей підліткового віку є актуальною проблемою психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що закономірності сутності та природи просоціальності для психологічної науки є відносно новою віхою наукового аналізу, цій проблемі присвячено багато наукових досліджень. Перші спроби дослідження проблеми просоціальної поведінки розглядалися в рамках вивчення альтруїзму, емпатії, моральності, кооперативної поведінки. Сам термін «просоціальна поведінка» з'явився з середини ХХ століття. У загальному, в психологічному дискурсі виділяють два основних підходи до визначення поняття «просоціальної поведінки». Перший ототожнює соціальну поведінку і альтруїзм з діями, які вчиняються виключно на благо іншої людини (Є. П. Ільїн, В.Г. Крисько, Х. Хекхаузен). Другий підхід тлумачить цей тип поведінки як будь-які дії, що здійснюються не тільки на благо іншої

людини, але і заради власної вигоди (Е. Аронсон, Т. Вілсон і Р. Ейкерт, Д. Бетсон, Г. Карло і Б.А. Рендалл, Н.В. Корчакова, Д. Кенрика і С. Нейберг, І.М. Кондаков, Я. Рейковский, Ш. Тейлор, Р. Чалдіні).

Проблему просоціальної поведінки розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники, такі як К. Абульханова-Славська, В. Абраменкова, С. Адлер, Дж. Бендор, Б. Братусь, Ф. Василюк, Дж. Вотсон, П. Кропоткін, Н.В. Корчакова, В. Куницина, О. Леонтьєв, А. Маслоу, Р. В. Павелків, С. Рубінштейн, В. Русалов, В. Ядов, І. Ялом та інші.

Формулювання цілей статті. Здійснити теоретичний аналіз психологічних та соціальних особливостей просоціальності в період підліткового віку. Відповідно до поставленої мети, варто вирішити наступні завдання: розкрити сутність поняття «просоціальна поведінка»; охарактеризувати особливості підліткового віку; висвітлити соціальні й психологічні особливості просоціальної поведінки сучасного підлітка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині у науці немає єдиного визначення терміна просоціальної поведінки і теорій, які його пояснюють. Для дослідження соціально-психологічних особливостей просоціальної поведінки підлітків, вважаємо за доцільне здійснити аналіз змісту поняття просоціальної поведінки.

Так, у психологічному словнику за редакцією В. І. Войтка подано таке визначення просоціальної поведінки: «це поведінка індивіда, що орієнтується на благо соціальних груп, надання допомоги. Вона зумовлюється переважно намірами бути корисним іншим і найчастіше проявляється у допомозі, участі чи співпраці, взаємодії, суспільному служінні. Відповідно до цього, можуть бути задіяні такі ресурси допомоги ближньому чи суспільству: увага, час, праця, грошові видатки, відсування на задній план власних бажань і планів, безкорисливе соціальне служіння, самопожертва тощо» [9]. У психологічному словнику І.М. Кондакова зазначено, що просоціальна поведінка спрямована, перш за все, на збереження, захист, полегшення функціонування розвитку соціальних спільнот (іншої людини, колективу, громадської організації, культурної норми тощо [4]. Таким чином, просоціальна поведінка – це тип поведінки особистості, що передбачає будь-який вид допомоги на користь соціальних спільнот.

Просоціальна поведінка, згідно з З. Лінденбергом, це найбільш загальний термін для видів поведінки, пов'язаних інтенціонально з благополуччям іншого, можливо і з урахуванням власних інтересів, проте така поведінка неодмінно передбачає деякі жертви для суб'єкта просоціальної поведінки. Вчений вирізняє п'ять видів просоціальної поведінки: 1) співпраця, 2) справедливість, 3) альтруїзм, 4) надійність, 5) повага до інтересів інших. Всі ці види приносять благо іншому і сприймаються як поведінка, що вимагає від суб'єкта певної жертвовності [12, с. 24]. За визначенням вченого, термін просоціальна поведінка є загальним і передбачає як альтруїстичні наміри, так і особистісну вигоду, однак основним «ядром» цього терміна є здатність особистості до жертвовності.

Більшість дослідників у галузі соціальної психології (Д. Майерс, В. Джеймс, Л. Мерфі, В. Стауб, Р. Чалдіні, А. Айзенберг) і педагогіки (І. Бех, Б. Братусь, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, М. Фіцула) характеризують просоціальну поведінку як позитивну, конструктивну, соціально корисну поведінку; пряму протилежність антисоціальній поведінці. Просоціальну поведінку дослідники (Л. Калашникова та інші) розглядають також як систему певних моральних якостей, відносин, які визначаються специфічними почуттями, потребами, мотивами, навичками поведінки; особливу форму внутрішньої самоактивності, що дає людині змогу наслідувати моральні норми. Психолог Є.П. Ільїн ототожнює альтруїстичну та просоціальну поведінку, оскільки під останньою він розуміє поведінку, що спрямована на благо інших і не розрахована на будь-яку зовнішню нагороду. Така поведінка більшою мірою веде до благополуччя іншої людини, ніж самого суб'єкта, і обумовлена не зовнішнім соціальним тиском і не присутністю людини, а наявністю у суб'єкта допомоги ряду душевних якостей (особистісних диспозицій) – співчутливості, дбайливості, почуття обов'язку, відповідальності [3].

В психологічній літературі існують три основні теорії альтруїстичної поведінки: теорія соціального обміну, теорія соціальних норм, теорія еволюційної психології, що визначають основні мовити цього типу поведінки. *Теорія соціального обміну* пояснює, що альтруїстична поведінка має на меті певні корисні для іншої особи результати і приховані корисні наслідки для діючої особи (визнання, статус, інформація тощо). Ці корисні результати можуть бути як внутрішньою, так і зовнішньою винагородою. Наприклад, дослідники (М. Снайдер, А. Омото, Д. Клері цит. за 7) вказують, що існує ряд причин, які пояснюють, чому люди добровільно надають допомогу тим, хто хворіє на СНІД: прагнення до знань, кар'єристичні мотиви, мотиви соціального пристосування, захист свого Я, ріст самоповаги, вираз цінностей [7]. Таким чином, діючи на благо інших людина має для себе користі наслідки цієї діяльності, у процесі допомоги здійснюється обмін соціальними

здобутками. Ця теорія зазначає, що будь-які альтруїстичні дії можуть мати прихований (навіть для самої особи) позитивний наслідок, як наприклад, набуття соціального досвіду. *Теорія соціальних норм* пояснює альтруїстичну поведінку тим, що цей тип поведінки диктується сукупністю впорядкованих норм: люди повинні допомагати один одному; в першу чергу, слід допомагати тому, хто допомагає нам тощо (Алвін Гоулднер, цит. за 7). Існує цілий ряд норм, які визначають міру допомоги іншим людям. Ці норми є своєрідними каузально-атрибутивними схемами, які дають людям орієнтири при виникненні ситуації з необхідністю допомоги іншим людям. Тобто, допомога іншим зумовлена усталеними суспільними цінностями, і людина, будучи суспільною істотою, має цих норм дотримуватись. *Еволюційна теорія альтруїзму* (Р. Докінз, Д. Кампбел, Є. Уїлсон, цит. за 7). Головна ідея цієї теорії полягає в тому, що для індивіда доцільною є лише та активність, яка забезпечує виживання його роду. Люди, схильні безкорисливо діяти в інтересах інших, не зможуть вижити в ході еволюційних змагань, тому доцільним є тільки добре вивірений альтруїзм, що забезпечує захист роду (тих, які генетично схожі з нами) і пошук взаємної вигоди. Однією з таких доцільних форм альтруїзму є батьківська та материнська відданість і любов до своїх дітей [7]. Згідно зазначених теорій, допомога іншим детермінується закладеними генетичними мотивами продовження роду, сформованими соціальними нормами та особистісними (прихованими або ні) мотивами. З цього приводу Т. В. Гольцева зазначає, що до теперішнього часу немає чіткого уявлення про співвідношення між альтруїстичною поведінкою і здатністю дотримуватися моральних норм, між дотриманням норм і моральними судженнями, між моральними судженнями і переживаннями [1].

Науковці Р. Чалдини, Д. Кенрик і С. Нейберг теж вважають, що здійснення просоціальної поведінки в різних ситуаціях пояснюється *мотивацією* надання допомоги. Відповідно до цього, вчені пропонують виділення трьох видів такої поведінки. На думку авторів, просоціальну поведінку характеризують вчинки, що здійснюються однією людиною для іншого і заради його користі. Це визначення є правильним і в тому випадку, коли допомагаючий теж отримує користь. Усередині цієї категорії існує більш обмежений тип, так званий прояв *доброти*. У цьому випадку вчинок приносить користь іншому, але не дає зовнішньої винагороди або визнання самому допомагаючому. Ще більш обмежений тип поведінки характеризує поведінку, спрямовану на те, щоб принести користь іншій людині, і такі дії відбуваються виключно заради добробуту іншого – це так званий *чистий (або справжній) альтруїзм* (Batson & Shaw, 1991) [10]. Так, Е. Аронсон, Т. Вілсон і Р. Ейкерт також розмежовують просоціальну поведінку та альтруїзм. Вони розуміють соціальну поведінку як будь-які дії, вчинені з метою принести користь іншій істоті. При цьому людина може діяти просоціально заради власної вигоди (сподіватися отримати щось натомість), або її дії можуть бути продиктовані виключно бажанням принести користь іншому, без будь-якої користі для самого себе – в даному випадку вже йдеться про альтруїзм [1].

Словник-довідник з соціальної психології під редакцією В. Крисько визначає просоціальну поведінку як «вчинок, який допомагає іншим або спрямований на благо оточуючих, але при цьому таїть в собі певний ризик для самого благодійника» [6, с. 226]. Тоді як альтруїзм визначається як «різновид суспільної поведінки, коли одна людина добровільно допомагає іншій з тими чи іншими витратами для себе» [6, с. 11]. У даному випадку акцент здійснено на те, що, здійснюючи альтруїстичний вчинок допомагаючий несе певні витрати, при здійсненні ж просоціального вчинку може мати місце певна вигода не тільки для одержувача допомоги, а й для допомагаючого. Просоціальну поведінку ми розуміємо у найбільш загальному вигляді, як поведінку, що здійснюються з метою допомоги на користь соціальних спільнот. Ця поведінка також передбачає отримання користі допомагаючим, що відрізняє її від альтруїстичної поведінки.

Традиційно підлітковий вік відносять до критичних періодів онтогенезу й вважають найважчим у процесі виховання. Просоціальна поведінка формується під впливом внутрішніх детермінант та ускладнюється в процесі онтогенетичного і особистісного становлення індивіда, як складова системи соціальної компетентності. Підлітковий вік розглядається як гостроплинний перехід від дитинства до дорослості, в якому опукло переплітаються суперечливі тенденції. У цей найкоротший період підліток проходить великий шлях у своєму саморозвитку. Важливість вивчення соціально-психологічних особливостей просоціальної поведінки у підлітковому віці, підсилюється тим, що саме у цей період відбувається різносторонній процес становлення і розвитку підлітка у всіх напрямках. Відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму паралельно з трансформаційними процесами взаємин з дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, розширення в уяві підлітка змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та навчальної діяльності тощо.

За даними психологічного обстеження підлітків за допомогою методики діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі, науковець Г. В Рудь визначила розподіл підлітків за шкалою

альтруїзму. Серед них: 31,25% мають низький рівень, 37,5% – помірний, 31,25% – високий рівень. Для третини учнів характерно гіпервідповідальність, принесення в жертву своїх інтересів, прагнення допомогти і співчувати всім. Дві третини учнів відповідальні, делікатні, м'які та добрі, співчутливі, вміють підтримувати і заспокоювати, є безкорисливими. Автор визначила, що для хлопчиків більш характерними є крайні вираженості поведінки – низькі та екстремальні значення. Для дівчаток – помірковані відповіді, з тенденцією до середнього. Немає вагомої різниці у показниках авторитаризму, підозрілості, поступливості, альтруїзму та залежності. Для хлопців більш характерним є вияви дружелюбності та агресії, для дівчаток – егоїзму емпатії та альтруїзму [10].

Емпіричне дослідження Л. П. Мельник, О. М. Чайковської показало, що у підлітків спостерігаються такі просоціальні тенденції як: поступливість, публічність, емоційність. Також для підлітків характерним при наданні допомоги є оцінка витрат, програвів та винагороди. На індивідуальному рівні у підлітків переважають цінності безпеки, самостійності та доброзичливості. У підлітків переважають егоїстичні мотиви, а серед юнаків більше альтруїстів. Рівень розвитку відчуття емпатії в учнів юнацького віку значно вищий, ніж в учнів підліткового віку. Тому, ми можемо констатувати недостатній розвиток просоціальної поведінки як у підлітковому віці так і в юнацькому, що двояко виражає особливості про соціальної поведінки у даному віці [8, с. 144–145].

Аналізуючи проблему траскторії вікового розвитку просоціальної поведінки, Н. В. Корчакова, на основі власних досліджень та аналізу робіт зарубіжних учених, теж зауважила на дискусійність висновків щодо просоціальної спрямованості поведінки підлітків. У загальному автор зазначила, що існують підстави стверджувати, що посилення просоціальних тенденцій відбувається під час дорослішання особистості [4, с. 77–78].

Висновки та перспективи досліджень. Аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновки, що неоднозначність трактувань поняття просоціальної поведінки, а також психологічних особливостей просоціальної поведінки у підлітковому віці є актуальною проблемою сьогодення. Просоціальну поведінку ми розуміємо у найбільш загальному вигляді, як поведінку, що здійснюються з метою допомоги на користь соціальних спільнот. Ця поведінка також передбачає отримання користі допомагаючим, що відрізняє її від альтруїстичної поведінки. Теоретичне дослідження публікацій з проблеми вивчення соціально-психологічних особливостей просоціальної поведінки у підлітковому віці дозволяє зробити висновки, що це питання є малодослідженим і дискусійним. Підлітковий вік, як кризовий період розвитку особистості, передбачає формування усталених норм поведінки, комплексу моральних цінностей, принципів, усвідомлення власного Я тощо. У зв'язку з цим, існує неоднозначність у ставлення дитини-підлітка до допомоги іншим. Саме у цей період відбувається трансформація моральних пріоритетів, тому він є найбільш сентизивним для розвитку просоціальних мотивів.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо емпіричне дослідження психологічних особливостей просоціальної поведінки дітей підліткового віку, визначення домінантних мотивів просоціальної поведінки підлітків.

Список використаних джерел

1. Аронсон Э. Социальная психология : психологические законы поведения человека в социуме / Э. Аронсон, Т. Уилсон, Р. Эйкерт. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. – 556 с.
2. Гольцева Т. В. Особенности альтруистических представлений детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Т. В. Гольцева. – Орел, 2004. – 21 с.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с.
4. Кондаков И. М. Психологический словарь / И. М. Кондаков. – М. : «ОЛМА Медиа Групп», «ОЛМА Пресс Образование», 2007. – 512 с.
5. Корчакова Н. В. Траскторія вікового розвитку просоціальної поведінки / Н. В. Корчакова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2015. – Вип. 4. – С. 76–80.
6. Крысько В. Г. Словарь-справочник по социальной психологии / В. Г. Крысько. – СПб. : Питер, 2003. – 416 с.
7. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс ; пер. с англ. – СПб. : Питер. 1997. – 688 с.
8. Мельник Л. П. Особливості просоціальної поведінки в підлітковому та юнацькому віці / Л. П. Мельник, О. М. Чайковська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – 2016. – Вип. 27. – С. 135–146.
9. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – Київ : Вища шк., 1982. – 215 с.

10. Рудь Г. В. Психологічні особливості просоціальної поведінки підлітків / Г. В. Рудь // Психологія: реальність і перспективи : зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – 2013. – Вип. 2. – С. 161–166.
11. Чалдини Р. Соціальна психологія. Пойми других, чтобы понять себя! / Р. Чалдини, Д. Кенрик, С. Нейберг. – СПб. : Прайм-Еврознак ; Нева ; М. : Олма-пресс, 2002. – 256 с.
12. Lindenberg S. Prosocial Behavior, Solidarity, and Framing Processes / S. Lindenberg // Solidarity and Prosocial Behavior An Integration of Sociological and Psychological Perspectives. Springer Science + Business Media, Inc, 2006. – P. 23–45.

References

1. Aronson Je. Social'naja psihologija : Psihologicheskie zakony povedenija cheloveka v sociume / Je. Aronson, T. Uilson, R. Jejkert. – SPb. : Prajm-Evroznak, 2002. – 556 s.
2. Gol'ceva T. V. Osobennosti al'truisticheskikh predstavlenij detej starshego doskol'nogo i mladshogo shkol'nogo vozrasta : avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk / T. V. Gol'ceva. – Orel, 2004. – 21 s.
3. Il'in E. P. Motivacija i motivy / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2002. – 512 s.
4. Kondakov I. M. Psihologicheskij slovar' / I. M. Kondakov. – M. : «OLMA Media Grupp», «OLMA Press Obrazovanie», 2007. – 512 s.
5. Korchakova N. V. Trayektoriya vikovogo rozvy'tku prosocial'noyi povedinky' / N. V. Korchakova // Naukovy'j visny'k Xersons'kogo derzhavnogo universy'tetu. Seriya : Psy'xologichni nauky'. – 2015. – Vy'p. 4. – S. 76–80.
6. Krys'ko V. G. Slovar'-spravochnik po social'noj psihologii / V. G. Krys'ko. – SPb. : Piter, 2003. – 416 s.
7. Majers D. Social'naja psihologija / D. Majers ; per. s angl. – SPb. : Piter. 1997. – 688 s.
8. Mel'ny'k L. P. Osobly'vosti prosocial'noyi povedinky' v pidlitkovomu ta yunacz'komu vici / L. P. Mel'ny'k, O. M. Chajkovs'ka // Zbirny'k naukovy'x prac' Kam'yanecz'-Podil's'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Ivana Ogiyenka. Seriya : Social'no-pedagogichna. – 2016. – Vy'p. 27. – S. 135–146.
9. Psy'xologichny'j slovny'k / za red. V. I. Vojtki. – Kyiv : Vy'shha shk., 1982. – 215 s.
10. Rud' G. V. Psy'xologichni osobly'vosti prosocial'noyi povedinky' pidlitiv / G. V. Rud' // Psy'xologiya: real'nist' i perspekty'vy'. – 2013. – Vy'p. 2. – S. 161–166.
11. Chaldini R. Social'naja psihologija. Pojmi drugih, chtoby ponjat' sebj! / R. Chaldini, D. Kenrik, S. Nejberg. – SPb. : Prajm-Eroznak ; Neva ; M. : Olma-press, 2002. – 256 s.
12. Lindenberg S. Prosocial Behavior, Solidarity, and Framing Processes / S. Lindenberg // Solidarity and Prosocial Behavior An Integration of Sociological and Psychological Perspectives. Springer Science + Business Media, Inc, 2006. – P. 23–45.

N. Z. Derevyanko SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS PROSOCIAL BEHAVIOR IN ADOLESCENCE.

The analysis of scientific research allows us to conclude that the ambiguity of the interpretation of the concept of prosocial behavior, as well as the psychological characteristics of social-behavioral behavior in adolescence, is an actual problem of the present. The article deals with the interpretation prosocial behavior in the works of national and foreign researchers. The historical aspects of the emergence of the problem of prosociality is determinate. Prosocial behavior is a type of person's behavior that involves any kind of assistance in favor of social communities.

The differences of prosocial and altruistic behavior are determined. Prosocial behavior involves receiving the benefit of helping, distinguishing it from altruistic behavior. An overview of the theories of altruistic behavior is given. They are the theory of social exchange, the theory of social norms, the theory of evolutionary psychology. The peculiarities of the personality of the teenage period of life are characterized, social and psychological peculiarities of the adolescent are described in the difficult conditions of modern society. It is determined that the prosocial orientation of behavior of adolescents is ambiguous and controversial, since it is in the stage of formation. In this regard, there is ambiguity in the attitude of the child-teenager to helping others. It is during this period that the transformation of moral priorities takes place.

The prospect of further research in this area is considered an empirical study of psychological peculiarities of social behavior in adolescent children.

Key words: *altruism, prosocial, prosocial behavior, teenager, adolescence, social features, psychological peculiarities, socium.*

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки особистості.....	5
Абрамюк О.О., Липецька А.С. Концептуальна структура феномену суб'єктивне благополуччя та особливості його вимірювання.....	10
Артемова О.І. Творчий потенціал та креативність педагога як запорука професіоналізму.....	17
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Диспозиційна детермінація непродуктивної взаємодії між дітьми.....	22
Березюк Т. П. Модель формування професійної компетентності майбутніх менеджерів в умовах ВЗО.....	28
Білецька О. Д. Психологічні аспекти вікових криз особистості від народження до юнацтва.....	35
Дерев'янка Н. З. Соціально-психологічні особливості поведінки у підлітковому віці.....	41
Джеджера О. В. Розвиток емоційного інтелекту як шлях оптимізації емоційних переживань майбутніх психологів з приводу навчання.....	46
Збродська І. Г. Процесуальний підхід у дослідженні феномену емоційного вигорання.....	53
Іванюта О. В., Яницька О.Ю. Методика розвитку візуального мислення підлітків.....	59
Карпова А. В. Соціалізація підлітків в середовищі молодіжних субкультур.....	66
Коноплицька Ю. І., Ставицька О. Г. Особливості розвитку емоційного інтелекту у підлітковому віці.....	70
Корчакова Н.В., Ковбаса А.Р. Психологічні особливості функціонування феномену прокрастинації у студентської молоді.....	75
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Психологічні прийоми формування моральних цінностей у молодших школярів в процесі позаурочної діяльності.....	80
Курилюк-Делчева Н.В., Гуцуляк Н.М. Суб'єктивне відчуття самотності осіб похилого віку.....	85
Литвиненко С. А. Феномен гри в сутнісно-буттєвому вимірі.....	90
Лісна М. В. Розвиток творчих здібностей арт-засобами в дошкільному віці.....	95
Михальчук Ю. О. Практична підготовка студентів до психологічної роботи з дітьми-інвалідами.....	99
Онісковець Б. І., Ставицька О. Г. Мотиваційні чинники перфекціонізму сучасної студентської молоді.....	104
Павелків В. Р. Діагностичний компонент дослідження особистісних деструкцій представників молодіжних субкультур.....	109
Панасюк В. М. Соціально-психологічні особливості інкорпорації підлітків у середовище деструктивних молодіжних субкультур.....	117
Работій М. В., Артемова О.І. Формування позитивної Я-концепції майбутніх практичних психологів.....	123
Савуляк В. О., Бакун К. О. Вікові особливості взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та розвитку соціального інтелекту (на матеріалі дослідження школярів).....	128
Співак Л. М. Особливості становлення самооцінки власного національного «Я» у студентської молоді.....	134
Ставицька О. Г., Бунечко Ю. В. Вплив рівня домагань на прагнення до самоактуалізації студентської молоді.....	140
Ставицька О. Г., Воробей І. І. Психологічні особливості впливу стресостійкості на учбову діяльність студентів.....	144
Ставицький О. О., Ставицький Д. О. Психосемантичні аспекти дослідження моральної свідомості.....	149

Степанюк І. М. Корекція дитячих страхів в дошкільних дитячих закладах методами арт-терапії.....	155
Сторож О. В. Вікові закономірності розвитку творчої соціалізації юнаків.....	160
Хомич І. С. Дослідження особливостей особистісних цінностей молодших школярів.....	165
Хупавцева Н.О., Речун Н.В. Проблема дослідження конфліктної поведінки в юнацькому віці (гендерний аспект).....	172
Чорноус Н. О. Роль і місце арт-терапії у формуванні комунікативних навичок дітей з особливими потребами.....	177
Широких А. О. Самопізнання як передумова ефективності життєвого проектування юнаків.....	183
Шпак Л. В. Особливості застосування ігрової терапії в роботі практичного психолога.....	188
Щерба Т. В. Адаптація дітей до школи з затримкою психічного розвитку.....	192
Яницька О.Ю., Іванюта О. В. Психолого-педагогічні особливості організації самостійної роботи студентів в умовах навчання за ECTS.....	197
Яцюк Н. О. Аналіз сучасних досліджень рефлексії.....	201
Відомості про авторів	211

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 11

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 11 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2018. – 214 с.

УДК 159.9+316.6

Підписано до друку 11.12.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 24,88. Наклад 300. Зам. № 85.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».
м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97
e-mail:oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.